
ARCHIVNÍ VZPOMÍNÁNÍ. ÚVODEM K MONOGRAFICKÉ ČÁSTI

Archivy, knihovny, muzea a galerie tvoří pomyslnou jednu rodinu a jejich společným jmenovatelem je i označení, jež se pro jejich celek užívá, totiž paměťové instituce. Nejedná se však o trojčata jednovaječná. Vykazují mnohé výrazné odlišnosti. Mezi ty klíčové patří již samotný předmět jejich zájmu, respektive soubor artefaktů, jež opečovávají. Ač i zde dochází k mnohým průnikům, základní akcent je zřejmý. Archiv neshromažďuje primárně produkty umělecké tvorby. Ačkoli v jeho útrobách nalezneme mnoho knih, nejsou ani tyto klíčem do jeho zámku. A přestože by se zatím poslední a velmi široce založená definice muzeí zdála zahrnovat i archivy, totiž že muzeum je „nevýdělečná, stálá instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zkoumá, prostředkuje a vystavuje hmotné a nehmotné dědictví lidstva a jeho prostředí za účelem studia, výchovy, vzdělání a potěšení“¹ i tak archivy a archivnictví jako takové hodlá unikat z jejích tenat, přinejmenším užším vymezením pole, na němž se hodlají pohybovat. Archivy slouží k uchovávání archiválií a archiválie je kupříkladu v současném českém archivním zákoně definována jako „takový dokument, který byl vzhledem k době vzniku, obsahu, původu, vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním, vědeckým nebo informačním významem vybrán ve veřejném zájmu k trvalému uchování a byl vzat do evidence archiválií; archiváliemi jsou i pečetidla, razítka a jiné hmotné předměty související s archivním fondem či s archivní sbírkou, které byly vzhledem k době vzniku, obsahu, původu, vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním, vědeckým nebo informačním významem vybrány a vzaty do evidence.“²

Určitým způsobem nadefinované soubory archiválií pak vytvářejí archivní fondy, přičemž základní gros archivních materiálů jsou, alespoň doposavad, dokumenty listinné povahy, a to z největší části úřední proveniencie. V principu se jedná o neopakovatelné materiály, tedy až na jisté – ovšem stále se stupňující

---

¹ Definice muzea dle Statutu ICOM schválená na 21. valném shromáždění ICOM (Viedeň, Rakousko, 2007). Dostupná na: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/>.

² § 2, písm. f) zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů v platném znění.

– výjimky se jedná o jedinečné dokumenty, na rozdíl třeba od knižní produkce, kde existuje množství týchž exemplářů jedné entity, v tomto případě knihy.

V posledním více než půl století došlo navíc k enormnímu nárůstu kvantity dokumentů-archiválií, se kterou si musí archivy, ale i badatelé poradit. A mimo jiné právě zde je skryt jeden z kořenů závažného problému, s nímž se potýká archivnictví přibližně od poloviny 20. století, totiž vůbec samotné nalezení hledaného dokumentu. Archiv totiž není knihovna. Nemůže jednoduše vzít archiválii, popsat ji a zaevidovat v jakémisi archivním systému a označit ji jako knihovník označí signaturou knihu. Není to v archivářových silách, již proto ne, že archiválií je tolik a tak různorodých, že by v takovém případě jejich neustálý nový příliv ústil do rozevírajících se nůžek mezi archiváliemi takto popsanými a označenými a těmi, které na takový popis a označení teprve čekají.

Jednotlivá archiválie, vyjma nejstarších listin, nebude zpravidla disponovat takovým popisem a evidencí, jako je tomu v případě knihy, obrazu vystaveného v galerii či muzejního exponátu. Jednotlivý dokument je zanořen v archivním fondu a informace o něm je tu více, tu méně vágní, ovšem obvykle nikoliv taková, jako když si zadáme do knihovního katalogu do vyhledávacího formuláře dotaz na knihu Karla Čapka *Válka s mloky* a vyskočí nám patřičné svazky jasně a zřetelně definovaného díla. Archiválie takto descartovsky jasně a zřetelně určitelná až na jisté výjimky není.

Ideálním stavem v archivu je, má-li daný archivní fond, tedy soubor dokumentů určité provenience, jednoho úřadu, instituce, člověka, rodiny apod. svůj inventář. Ani v něm není informace o archiválii vedena obvykle až na rovinu jednotlivého dokumentu, ale je to lepší než nic. V archivech se však setkáme – a archiváři to dobře vědí – s množstvím fondů, jež žádný inventář nemají. Disponují buď nějakým provizorním soupisem, zpravidla dosti skoupým, nebo k nim neexistuje soupis žádný.

Uživatel archivů, badatel, hledá-li určitý dokument, archiválii, není tedy v situaci, kdy si žádaný dokument jednoduše objedná jako v knihovně knihu. Mnohdy dokonce ani neví, do jakého archivního fondu má mířit svůj zájem. Aby si totiž na archiváři mohl vyžádat toužený materiál, měl by v ideálním případě tušit, v jakém fondu by se daný dokument mohl nalézat. Jistěže, netuší-li uživatel-laik, v jakém fondu hledat, měl by mu být k ruce archivář a poradit. Ovšem o archivářovi platí totéž. Nemá-li více či méně důkladnou informaci o archivních fondech, těžko může vyhledat žádaný dokument.

O daném archivním fondu má zpravidla nejlepší informaci ten archivář, který jej do archivu převzal od jeho původce, tedy instituce, jež vytvořila dokumenty ve fondu obsažené, nebo archivář, který daný fond v archivu zpracovával. Přirozeně

nejčastěji nastává situace, kdy ani prve, ani posledně jmenovaný archivář k dispozici není. Archivní fond tedy spravuje archivář, který daný fond do archivu nepřevzal a ani jej nepořádal. Pokud pak k takovému fondu nemá důkladnější inventář, má mnohdy potíže zjistit, zvláště u složitějších a větších fondů, co daný fond obsahuje za materiály.

Pokud daný archivní fond nebyl archivně zpracován, hrozí, že se o něm postupně během doby ztrácí informace. Povědomost o jeho obsahu během střídání generací klesá a existuje riziko, že se některá podstatná fakta o něm vytratí zcela. Archiváři by tedy měli shromažďovat informace o archivních fondech, aby se nezapomnělo na to, co v nich vlastně je. Taková dokumentace o archivních fondech je tudíž věc navýsost důležitá. Je naivní si ovšem myslet, že bývá kompletní. Mnohé zůstalo nezapsáno a často nastává případ, že si podstatné informace archivář-správce fondu takřkajíc nechá pro sebe. Pro takový fond pak tedy nemáme ani inventář ani bazální informaci o jeho obsahu.

Na počátku naší myšlenky vytvořit soubor rozhovorů s archiváři stojí právě záměr, aby si výše zmíněný archivář nenechal určité podstatné informace o archivních fondech, jež buď do archivu přejímal, které zpracovával a jež měl mnohdy dlouhé roky na starosti, pro sebe. Došli jsme k závěru, že rozhovor, nahraný a přepsaný do textové podoby, ale uchovaný rovněž v původní podobě jako zvukový záznam, může sloužit jako dejme tomu jakási pomocná vyhledávací pomůcka po archivním fondu. Vedle inventáře, existuje-li, průvodců po archivních fondech, případně různé další dokumentace o fondu, torzovitější či podrobnější, by se rozhovor s archivářem-správce fondu mohl stát, alespoň jak se domníváme, další z možných podob pomůcky, jež může sloužit jak archivářům-nástupcům, tak i uživatelům, badatelům, aby se lépe vyznali v obsahu archivních fondů a ve výsledku aby našli kýžený archivní dokument.

Obsahová struktura rozhovorů byla na počátku do jisté míry stanovena podle určité šablony tak, aby rozhovory tvořily určitý alespoň zčásti jednotlý celek. Přitom jsme se u některých mluvčích zaměřili na jeden či několik málo konkrétních fondů, o něž zpovídaný archivář pečoval. Pokud by se zde představené rozhovory mohly stát jednou vzorem pro případné aktivity podobného ražení, rýsovala se nám představa, že by pak takový rozhovor mohl být uložen jednak u dokumentace vedené o fondu, jednak by však mohl být též umístěn v badatelně příslušného archivu a být k dispozici badatelům k přečtení či i k poslechu. Uživatel, který by přišel do archivu nahlédnout do některého archivního fondu, by si vedle inventáře, existuje-li, mohl půjčit rovněž rozhovor s archivářem-pamětníkem, s archivářem, který kdysi dávno onen fond přejímal do archivu či který jej pořádal a byl svým způsobem jeho duchovním otcem. Rozhovory, které dnes

předkládáme čtenáři, by tak mohl vzít do ruky či přiložit k uchu badatel dejme tomu v roce 2114. Přečetl by si, ba dokonce by vyslechnul hlas vzpomínající na peripetie archiváře, který fond před sto lety přebíral nebo pořádal. Dozvěděl by se kupříkladu o pozoruhodných dokumentech obsažených v archivním fondu, o nichž jinak klasický inventář mlčí či na jejichž důležitost není s to dostatečně důrazně upozornit, byla by mu předestřena témata a věcné oblasti, k nimž má podstatně daný archivní fond co říci, apod.

Název tohoto monotematického čísla *Paginae historiae Archivní vzpomínání* má evokovat, že se jedná o vzpomínky archivářů na své archivní působení, v některých případech pak vázané na určitý konkrétní fond. Sborník hodlal jednak vůbec nechat zaznít hlas archivářů, kteří se zabývali archivním řemeslem po velkou část svého života, měl ale současně ambici, při vědomí, že to je formulace nadnesená, navrhnout novou možnou formu pomocné archivní vyhledávací pomůcky. Editori a mluvčí budou vděční, poslouží-li sborník ať již v prvním, druhém či v obou svých záměrech.

Mikuláš Čtvrtník